

Корж І. Ф.,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
заступник керівника наукового центру електронного парламенту
та правової інформації*

*Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

ОСНОВНІ ВИТОКИ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Правове життя суспільства залежить від всебічних факторів, від рівня знання суспільством законів і підзаконних нормативно-правових актів та їх виконання, від рівня правосвідомості його членів, від соціально-правової активності конкретних осіб тощо. Своєрідною «візитною карточкою» правового життя є правові акти, в яких виражається юридичне буття, в яких живе право. Саме правові акти та їх належне застосування є важливим засобом задоволення інтересів суб'єктів.

У 2016 року Рішенням Конституційного Суду України [1] було визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Однак, як показала практика, парламент приймає наступний Закон [2], яким скасовані Судом нормативні положення поширюються і на 2017 рік. Зазначимо, що повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів. Таке негативне відношення до права, до Конституції України представників вищого представницького органу державної влади свідчить про закоренілий в цьому середовищі правовий нігілізм. Знаковим прикладом є внесені парламентом у 2016 році зміни до частини четвертої статті 63 Закону [3] з метою здійснення Урядом так званого «ручного регулювання» перерахунку пенсій військових пенсіонерів, негативні наслідки чого не усунуті публічною владою до цього часу. Зазначене рішення парламенту, а також прийняті Урядом у відповідності до згаданого Закону [9] підзаконні акти до цього часу негативно впливають на належне благополуччя певної категорії громадян України, і бажання парламенту виправити положення згаданого Закону до цього часу не проглядається.

Можна, також, навести приклад щодо визнання Конституційним Судом повністю неконституційним Закону України «Про всеукраїнський референдум» [4], щодо якого Венеціанська Комісія ще на 95-й Пленарній сесії ухвалила окремий Висновок щодо нього; визнання Конституційним Судом повністю неконституційним Закону України «Про засади державної мовної політики» [5] та інших законів.

Окрім прийняття неконституційних законів, парламент дозволяє собі наділяти себе неконституційними повноваженнями. Так народні депутати дозволили Президенту України П.Порошенку призначати директорів НАБУ, ДБР та членів державних регуляторів, визначати, делегувати представників до Комісії з питань вищого корпусу державної служби, наглядової ради Українського культурного фонду тощо. Крім того – призначати своїх представників до різних конкурсних комісій, зокрема з добору директорів НАБУ, ДБР чи очільника САП; делегувати представників до деяких центральних органів виконавчої влади (наприклад, до Комісії з питань вищого корпусу держслужби) тощо. Окрім того, парламент залишив вплив президента В. Зеленського на Національного регулятора з комунальних послуг, усупереч рішенню Конституційного Суду про визнання такого впливу неконституційним, та дозволив президенту делегувати своїх представників до комісії з добору керівника Бюро економічної безпеки. Аналогічний вплив на новостворену інституцію отримала й монобільшість парламенту.

Подібна негативна нормотворча практика має місце і у діяльності Президента України. Так Рішенням Великої палати Конституційного Суду України [6] було визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Указ Президента України «Про призначення А.Ситника Директором НАБУ». Зазначене свідчить про непродуману, поспішну, а часто – спекулятивну практику кадрових призначень, яка йшла урозріз з Конституцією України при формуванні найважливішого елемента антикорупційної архітектури в країні. Великого резонансу у суспільстві викликав Указ Президента України про скасування указів Президента України [7], якими призначалися у 2013 році суддями Конституційного Суду України О. Тупицький і О. Касмінін. Зазначимо, що Указ Президента України про призначення особи на посаду є актом індивідуальної дії (ненормативним актом). Виходячи із загальної теорії права, індивідуальні правозастосовні акти, які вже були виконані, не можуть бути скасовані. Такі публічно-владні рішення призводять до порушення суддівських гарантій, і не сприяють розбудові демократичної, правової держави.

Першопрхідцем у такому відношенні до права можна назвати Президента В. Ющенка, який у далекому 2005 році у неконституційний

спосіб звільнив з посади Генерального прокурора С. Піскуна, а після скасування цього рішення у суді поновив його на посаді і знову звільнив; мав аналогічну ситуацію з суддями Конституційного Суду С. Станік, В. Пшеничним та В. Іващенком.

Подібну практику щодо неконституційних призначень продовжив П. Порошенко, а перейняв естафетну паличку – нинішній Президент України. Так у неконституційний спосіб перезапустили Національне агентство з питань запобігання корупції і законом звільнили її очільників. Подібним чином перезапустили Державне бюро розслідувань: перепідпорядкували його президенту і звільнили попереднього керівника.

Найбільш кричущим прикладом подібної поведінки є оголошений Урядом України ще 12 березня 2020 року «коронавірусний карантин», хоча обмежувати права людини таким чином можна лише через надзвичайний стан, який має оголошувати президент і затверджувати парламент. Навіть рішення Конституційного Суду [8], яким визнали неконституційним подібні карантинні обмеження, не вплинуло а ні на прем'єра, а ні на президента, а ні на нардепів.

Президенти звикли систематично наказувати уряду виконувати чисельні завдання, хоча, відповідно до Конституції, глава держави таких повноважень не має. Так, у листопаді 2019 року В. Зеленський видав Указ про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави, яким Урядом України і окремим міністерствам визначив майже 200 завдань у сферах економіки та енергетики, регіонального розвитку та містобудування, цифрової трансформації і охорони здоров'я, освіти і науки тощо.

Щодо рівня порушення прав людини з боку органів державної влади, а також ефективності їх захисту через органи суду, то про їх масовість і належність свідчать показники звернень громадян до Європейського Суду з прав людини. Україна посідає третє місце після Росії і Туреччини за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини. Спостерігається велика довіра до Євросуду на тлі тотальної недовіри до національного правосуддя.

Підсумовуючи наведене вище зазначимо, аналіз викладеного свідчить, що в Україні рівень показника відповідних досягнень (результати) впровадження норм права у повсякденне життя суспільства держави знаходиться ще на неналежному для демократичного суспільства рівні.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду

- України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/7-pn_2016.pdf (дата звернення 02.10.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 06 грудня 2016 р. № 1774-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1774-19#n67> (дата звернення 03.10.2022).
 3. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09 квітня 1992 року № 2262-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення 03.10.2022).
 4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-18> (дата звернення 04.10.2022).
 5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KS18010?an=1> (дата звернення 04.10.2022).
 6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про призначення А.Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України» від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/9_p_2020.pdf (дата звернення 04.10.2022).
 7. Про деякі питання забезпечення національної безпеки України: Указ Президента України від 27 березня 2021 року № 124/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1242021-37701> (дата звернення 04.10.2022).
 8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширення на території України гострої респіраторної

хвороби COVID-19, спричиненої корона вірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частини першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет на 2020 рік» від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_p_2020.pdf (дата звернення 05.10.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-3>

Пільков К. М.,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу

міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва

імені академіка Ф.Г. Бурчака

Національної академії правових наук України

ПРИНЦИП *RES JUDICATA*: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасній юриспруденції, зокрема у судовій практиці остаточність судового рішення визнається мало не універсальною цінністю [6, с. 17], а для поіменування рішення, яке набуває такого значення, і для цілої низки правил, які забезпечують остаточність вирішення цим рішенням суперечки, у багатьох правових системах різних традицій використовують поняття *res judicata* [9, с. 47–48]. Також у юридичній науці приймається за очевидне, що згадане поняття запозичене з декількох максим з римського права, а найбільш повно і близько до сучасного розуміння вкладеного у це поняття принципу його сенс було передано у титулі 17 «*De regulis iuris*» книги 50 у Дигестах, де правило 208 вказує: «*res iudicata pro veritate accipitur*» (*res judicata* приймається за істину) [1, с. 79]. У більш ранніх дослідженнях ми також звертали увагу на те, що саме римське право надавало стороні право посилатись на *exceptio rei iudicatae*, тобто на попереднє рішення, у наступному судовому процесі за участю тих же сторін і стосовно того ж питання права [8, с. 17]. Надалі саме з римського права засади майбутньої доктрини були сприйняті загальним правом, де спостерігався її найбільш активний розвиток. В англійському загальному праві, як визнається дослідниками, принцип, навколо якого поступово